

„Nas je šuma odgojila“: Politička šuma i rad u Drežnici

Ivona Grgurinović

Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, Hrvatska

e-mail: igrgurin@ffzg.unizg.hr

ORCID: 0009-0004-6250-1289

SAŽETAK Osim što je biološka činjenica, šuma je društveno i kulturno konstruirana, dio je kulturnih praksi, zapletena u proizvodne odnose, prostor konflikta, mapirana, razgraničena, klasificirana, ozakonjena i regulirana. U nju se upisuje osobno iskustvo u obliku sjećanja na prošle događaje, ali i svakodnevno iskustvo šume kao mjesta rada. U ovom se radu na temelju etnografske građe operacionalizira koncept političke šume na primjeru sela Drežnice kod Ogulina.

Ključne riječi: politička šuma, Drežnica, znanost šumarstva, komodifikacija prirode.

1. Uvod

Šuma, poput mnogih drugih bioloških staništa, priziva brojne asocijacije. Šumu se romantizira, u šumu se odlazi kako bi se pobjeglo od *civilizacije*, ona ima auru meditativnosti. U šumi se u vrijeme nevolje moguće sakriti ako je dobro poznaješ, ali ona mobilizira i osjećaj straha od nepoznatog i neočekivanog. Šuma je i resurs, izvor ogrjeva i hrane, ali i stanište nadnaravnih bića (Kohn 2013.). Osim što je biološka činjenica, šuma je dakle društveno i kulturno konstruirana, dio je kulturnih praksi, zapletena u proizvodne odnose, prostor konflikta, mapirana, razgraničena, klasificirana, ozakonjena i regulirana. Šuma je i politička.

Ovaj tekst temelji se na višegodišnjim istraživanjima provedenima u sklopu međunarodnog istraživačkog projekta *Baština odozdo | Drežnica: Tragovi i sjećanja, 1941.-1945.*, usmjerenog na suvremenu povijest i baštinu drežničkoga kraja. Pokrenut 2019. godine pri Institutu za povijest umjetnosti, projekt se temelji na interdisciplinarnoj istraživačkoj suradnji arheologa, povjesničara umjetnosti, kulturnih antropologa i arhitekata te terenskom radu s lokalnom zajednicom kao metodološkim osnovama otvaranja kritičkih perspektiva fenomena poput društvenog sjećanja i proizvodnje baštine.¹ Iako je istraživanje inicijalno izraslo iz interesa za povijest tog područja u razdoblju Drugog svjetskog rata, njegovu ulogu kao jednog od ključnih poprišta partizanske borbe te memorijalni krajolik i politike pamćenja nakon Drugog svjetskog rata, tijekom boravaka na terenu istraživačka praksa iznjedrila je i druge teme poput uloge prirodnog okoliša i geografskog smještaja kao pozornice gerilske borbe i stradanja lokalnog stanovništva. Velik dio istraživanja temeljio se na boravcima i kretanju kroz taj prirodni krajolik pri čemu smo bili suočeni ne samo sa slojevitošću memorijalnih praksi na prostoru Drežnice, već i s nemogućnošću zanemarivanja suvremenih praksi, događaja i aktualnih društvenih problema koji su se na toj pozornici odvijali. One su nam se nadavale ne samo kroz multitemporalne materijalne tragove koje smo pronalazili tijekom istraživanja, već su na njih upućivali i sami mještani. Tako su šume koje okružuju Drežnicu za vrijeme Drugog svjetskog rata služile kao utočište lokalnom stanovništvu u vrijeme ofenziva, mjesto koje je skrivalo Partizansku bolnicu VII., kao resurs u poslijeratnoj obnovi i izvor radnih mjesta u suvremenosti. One su isto tako bile pozornica drugih globalnih procesa u suvremenosti poput ruta kojima su prolazili ljudi u pokretu, o čemu smo također nalazili materijalne tragove i bilježili iskaze mještana. U tom aspektu onog što u ovom tekstu nazivam političkom šumom (prema Peluso i Vandergeest, 2001., 2011.; Vandergeest i Peluso, 2006., 2006.a, 2015.) šuma s jedne strane pruža utočište, ali s druge postaje neprijateljski teren i oružje u rukama graničnih režima (v. Hamersak i Pleše, 2021.). Šuma je bila i jedna od pozornica modernizacijskih poduhvata habsburških vlasti u vidu mapiranja, klasifikacije i legislative, odnosno jedne od najvažnijih, ako ne i najvažnije (zbog svojih suvremenih

¹ Više o projektu na <https://www.ipu.hr/article/hr/761/bastina-odozdo-dreznica-tragovi-i-sjecanja-19411945>

reperkuzija) faze razvoja političke šume. Procesi započeti tada, a potpomognuti razvojem znanosti šumarstva, reflektiraju se uvelike u suvremenosti u načinu na koji je šuma mapirana, eksploatirana te u odnosu mještana prema njoj, drugim riječima u svojoj društvenoj konstruiranosti.

U nastavku ovog rada dat ću kratki pregled smještaja Drežnice i osnovne karakteristike njezinih šuma te izložiti osnovna metodološka i teorijska polazišta na kojima temeljim rad. Nakon toga ću dati pregled povijesti reguliranja šuma na tom području te na temelju etnografske građe analizirati odnos mještana (prvenstveno šumskih radnika) prema šumama.

Drežnica je smještena u šumovitom potkapelskom području, na razmeđi Gorskoga kotara, Primorja i Like. Administrativno je vezana za grad Ogulin, a čini je niz raštrkanih i ponekad međusobno dosta udaljenih zaseoka, organiziranih u tri sustava naselja: Gornja i Donja Drežnica, Krakar i Brezno. Površina područja je oko 176 km², od čega su gotovo dvije trećine prekrivene šumom, najvećim dijelom bukovom s manjim udjelima crnogorice (Nežić, 1987.). Radi se o krškom području s tipičnim geološkim (škrape, ponikve, krška polja) i hidrološkim (izvori, potoci, ponori) obilježjima takvog terena. Od 17. stoljeća to je područje bilo pod upravom habsburškog dvora i u sastavu Vojne krajine, što je naravno utjecalo i na regulaciju šuma, kako ću prikazati u daljnjem tekstu.

2. 0 metodologiji i političkoj šumi

Ovaj tekst nastao je na temelju istraživanja provedenih u Drežnici i njezinoj okolici u sklopu projekta *Baština odozdo | Drežnica: Tragovi sjećanja, 1941.-1945.* U sklopu projekta provedena su četiri dulja terenska boravka cijelog tima, pri čemu su provedene različite dionice istraživanja, te niz kraćih individualnih i grupnih terenskih boravaka. Važnost šume u različitim aspektima života Drežnice nametnula se od samog početka istraživanja činjenicom da je 127 km² od 176 km², kolika je površina katastarske općine, prekriveno šumom.

Osim šume kao poprišta događaja vezanih za Drugi svjetski rat u smislu gerilske borbe i traženja utočišta za vrijeme ratnih ofenziva, kao važna nadala mi se i suvremena problematika vezana za šume koje okružuju Drežnicu. Velik dio terenskih obilazaka u sklopu projektnih aktivnosti događao se upravo u njima. Šuma je jednostavno bila ekološka činjenica naših terena. Vodiči kroz nju bili su nam mještani i vrlo često šumari zaposleni u Šumariji Drežnica. Onkraj arheoloških i memorijalnih tragova i kazivanja, onih vezanih za povijest (mješta i sjećanja na mješta povezana s otporom i traženjem utočišta za vrijeme Drugog svjetskog rata), često smo se susretali i s onima iz suvremenosti: primjerice, onima koji su nas upućivali na kretanja migranata (o čemu su nam kazivali mještani, a i sami smo se s njima susretali tijekom prvog terenskog

boravka u Drežnici 2019. godine), onima koji su upućivali na trenutačnu i povijesnu infrastrukturu vezanu za eksploataciju šume (poput nastamba za šumske radnike, cesta kojima smo se vozili, od kojih su neke izgrađene za potrebe regulacije i eksploatacije šume, putovi probijeni za izvlačenje trupaca, takozvane vlake, ali i lugara, šumskih radnika, kooperanata i teških strojeva) te onima vezanima za šumu kao mjesto rada. Osim terenskih bilješki o razgovorima u kojima se šuma javljala u sklopu etnografske dionice istraživanja, u sklopu drugih dionica istraživanja, u vođenim terenskim pregledima s mještanima te razgovorima vođenima na marginama terenskih istraživanja, za potrebe ovog rada provela sam šest polustrukturiranih intervjua s trenutačnim i bivšim zaposlenicima šumarije ili članovima njihovih obitelji te pratila šumske radnike pri obavljanju svakodnevnog posla. Šuma i rad u šumi često su bili tema naših usputnih razgovora nakon što je s kazivačima već upostavljen odnos, a u njoj sam boravila i tijekom drugih istraživačkih aktivnosti² u sklopu projekta koji nisu bili striktno vezani za promišljanje šume u političko-ekološkom smislu u kojem to činim u ovom tekstu. Na marginama tih obilazaka, kroz promišljanja o lokalnim znanjima vezanima za snalaženje u šumi bez karte, vještinama kretanja kroz nju i hoda po često strmom, varljivo stabilnom i neprohodnom šumskom terenu, nismo nailazili na slučajne prolaznike koji su šumu posjećivali rekreativno (očekivanje oblikovano perspektivom života u postindustrijskom gradu, gdje bivanje u prirodi predstavlja iskorak iz svakodnevice). Nailazili smo, međutim, na šumske radnike, kooperante, velike strojeve, šumske oznake (stabala za sječu, šumskih odjela), vlake i sl. Tako se predodžba o šumi počela diverzificirati, od divljenja i strahopoštovanja (dijelom uvjetovanog *otuđenjem od prirode*, odnosno „rascjepom” u ‘metaboličkoj interakciji između čovjeka i zemlje’, ‘društvenom metabolizmu koji propisuje prirodni životni zakon’“ (Marx, 1976., prema Foster, 2000.:156)) prema shvaćanju šume ne samo kao ekološke činjenice *sui generis*, već kao društveno-politički konstruiranog, apstrahiranog komodificiranog prostora (Mrozowski 1999.) ekstrakcije resursa.

Termin *političke šume* prvi su upotrijebili Nancy Lee Peluso i Peter Vandergeest u svojim istraživanjima praksi regulacije teritorija u šumskim područjima jugoistočne Azije (Peluso i Vandergeest, 2001., 2011.; Vandergeest i Peluso, 2006., 2006.a, 2015.) kako bi naglasili društveno-političke dimenzije šume onkraj njezinih striktno bio-ekoloških dimenzija (Vandergeest i Peluso, 2015.: 162). Iako je njihov koncept političke šume izveden na temelju istraživanja u (post)kolonijalnom kontekstu, neki njegovi aspekti primijenjivi su i šire. Političke šume definiraju kao „političke zone upotrebljivog zemljišta namijenjene da ostanu trajne šume – iako u različitim stadijima rasta i regeneracije. Političke šume proizvode određene političko-ekološke odnose i proizvodi su tih odnosa – materijalnih, ideoloških i institucionalnih – te polaganja prava država i drugih upravljačkih tijela“ (Vandergeest i Peluso, 2015.: 162). Ključni akter u definiranju

² Lokaliteti vezani za događaje iz Drugog svjetskog rata, koji su u sklopu projekta mapirani ili su na njima provedena arheološka istraživanja, često su bili smješteni u šumi. Neki od njih su, primjerice, partizanski logori, lokacije tiskare, partizanske bolnice, zbjegova i skrovišta.

političkih šuma je znanost šumarstva i šumarske institucije koje ih „konstituiraju, zakonski definiraju, razgraničavaju, mapiraju i njima upravljaju“, a njihove aktivnosti uključuju i „mapiranje, patroliranje, planiranje pošumljavanja, proizvodnje i sječe, upravljanje pristupom unutar granica šume“ (ibid.). Političkim šumama uglavnom upravlja država, a od države osnovane agencije ili institucije imenuju profesionalne šumare ili inženjere koji šumama „upravljaju u svrhu postizanja ‘maksimalne dobrobiti’“ (ibid.: 166) alatima znanosti šumarstva. Profesionalni šumari šumu smatraju skupom „posebnih ekoloških odnosa o kojima posjeduju stručna znanja; šume također sadrže vrijedne resurse, a njihova stručna znanja omogućuju im da ih optimalno iskorištavaju i njima upravljaju“ (ibid.). Osnovni preduvjeti političkih šuma jesu šumska područja i šumske vrste, a i jedno i drugo se definira uključivanjem (teritorija ili vrste kao šumske) ili isključivanjem (teritorija ili vrste kao nepripadnih šumi) (ibid.: 163). Klasifikacija šumskih područja i vrsta operacionalizira se „zakonima i propisima koji isključuju druge korisnike, osim onih koje ovlasti osoblje šumarije“ (ibid.). Vidimo, dakle, da su država i državne agencije/institucije/tvrtke (u slučaju Hrvatske to su Hrvatske šume d. o. o. kao javni šumoposjednik, kako je definiran u Zakonu o šumama, temeljnom regulativnom dokumentu) primarni akteri u konstituiranju političkih šuma. One ih teritorijalno definiraju, njima upravljaju, reguliraju pristup šumama putem izgradnje cesta i šumskih putova ili postavljanjem prepreka (poput rampi), eksploatiraju ih (pri čemu profesionalni šumari koriste svoja znanja u određivanju stabala za sječu, područja za pošumljavanje i slično) te „dodjeljuju koncesije i dozvole (uz naknadu) za sječu, kupnju ili prodaju drvne mase i drugih šumskih proizvoda, kao i za lov i druge rekreativne uporabe“ (ibid.: 166).

Jedan od najvažnijih trenutaka u povijesnom razvoju političkih šuma Vandergeest i Peluso vide u kolonijalnom i postkolonijalnom razdoblju, ali političke šume u teritorijalnom smislu te kao objekt eksploatacije postoje stoljećima, „iako su prije formiranja modernih država manje definirane namjerom ‘znanstvenog upravljanja’ koje treba pospješiti produktivnost, a više onom jednostavnog čuvanja drvnih zaliha i drugih proizvoda (uključujući divljač) za isključivu uporabu vladajućih klasa“ (ibid.: 167). Tako inicijalno namjeru regulacije šumskih teritorija primjenom alata znanosti šumarstva tijekom kolonijalnog razdoblja smještaju u Francusku i Njemačku, ali upravo južnu i jugoistočnu Aziju vide kao laboratorij u kojem su ideje i prakse političkih šuma najvidljivije zaživjele. Henry Lowood, s druge strane, smatra kako su „počeci znanosti šumarstva u potpunosti njemački“ (Lowood, 1990.: 317) pri čemu pod Njemačkom smatra „dijelov[e] srednje Europe koji govore njemački, uključujući njemačke *Kleinstaaten* Svetog Rimskog Carstva, habsburške teritorije i većinu švicarskih kantona“ (ibid.: 315). On promatra porijeklo racionalnog upravljanja šumom u „šumskoj matematici“, čija je namjera bila „kvantificiranje u duhu kako bi se ostvario profit u praksi, a u tom procesu ustanovljena je tradicija kvantitativnog upravljanja resursima“ (ibid.: 317). Kako ću nastojati pokazati dalje u tekstu, to je i danas osnovna namjera gospodarenja šumom.

Iako je specifičan historijski i društveni kontekst u kojem autori koncepta političke šume istražuju, prakse vezane za političke šume sežu dalje od (post)kolonijalne situacije u kojoj je on nastao. U smislu regulacije, mapiranja, eksploatacije i uporabe sasvim određenog stručnog okvira kao privilegiranog i jedinog valjanog za bavljenje šumom, povijest političkih šuma možemo pokušati ocrtati i u kontekstu regije koja je tema ovoga teksta. Ta povijest će nam pomoći da bolje sagledamo odnos prema šumi u suvremenosti koji je u kontekstu našeg istraživanja također – politički.

3. Prema povijesti političke šume u Drežnici

Jedan od najvažnijih povijesnih događaja u genealogiji političke šume na ogulinskom području jest preuzimanje vlasništva nad šumom od strane habsburškog dvora nakon pogubljenja Frana Krste Frankopana 1671. godine (Nežić, 1987.: 331) budući da su šume do tada bile dio feudalnog posjeda njegove obitelji. U 17. stoljeću na to se područje Vojne krajine naseljava uglavnom srpsko stanovništvo koje je, u svojstvu krajišnika, prema naredbi habsburškog dvora moralo raskršiti dijelove šume i pretvoriti ih u oranice i druge vrste iskoristivih površina. Za vladavine Marije Terezije 1746. godine provedena je reforma Vojne krajine pri čemu su, među ostalim, šume na tom području predane vojnim vlastima na upravljanje, a nedugo nakon toga počelo je i iskorištavanje šumskih resursa (ibid.). Za to je, prema carskim vlastima, šume bilo potrebno mapirati i opisati, apstrahirati prostor, što predstavlja temeljni poduhvat komodifikacije prirode u kapitalizmu (Mrozowski, 1999.:154). Karlovački generalat, pod čijom je nadležnošću bio ogulinski kraj, prema odluci Marije Terezije s kraja 1762. godine dobio je zadatak da premjeri, opiše i mapira krajiške šume (Nežić, 1987.: 331). Tako su „[t]ijekom 1764. i 1765. godine izrađeni prvi opis i karta šuma nekadašnje ličke, otočke i ogulinske pukovnije Vojne granice“ (Anić i sur., 2012.: 170). Na temelju toga su 1765. godine šumska područja prvi put razdijeljena na distrikte, šumarije i čuvarije (ibid.), „izbrojana su sva stabla po vrsti drveća, utvrđeni pravci izvoznih puteva i vlaka i proračunati troškovi njihove gradnje“ (Nežić, 1987.: 331). Iduća važna godina je 1767., kada je propisan prvi tzv. Šumski red, odnosno Pravilnik o gospodarenju (ibid.), a „[n]eke postavke iz tog pravnog akta aktualne su i danas, primjerice da je šuma s obzirom na velike areale i dugotrajnost proizvodnje javno dobro, zatim da šuma ne može biti predmet neograničenog bogaćenja pojedinaca i da pripada budućim, a ne današnjoj generaciji“ (Anić i sur., 2012.: 170). Godine 1769. Marija Terezija donijela je zakon koji se smatra prvim zakonom o šumama na prostorima koji uključuju današnju Hrvatsku, „O lugov, gajov, dubrav i loz čuvanje i zadržavanje“ (Nežić, 1987.: 333). Razdoblje austrijske carske uprave obilježava početke regulacije šuma kakve danas poznajemo. Nakon tih prvotnih regulacijskih zahvata uslijedio je niz šumskih propisa i razgraničenja šuma u smislu vlasništva. Tako je zakon iz 1852. godine „označio [je] velike promjene pri prijelazu iz feudalizma u novo gradsko društvo gdje je cijelo poslovanje savljeno na tržišnu osnovu“ (Kolar-Dimitrijević, 2008.: 72) iako se šumama u različitim dijelovima Monarhije upravljalo na različite načine

(ibid.). I u vrijeme Habsburške Monarhije, i kasnije u vrijeme Kraljevine Jugoslavije te Banovine Hrvatske, šume su u vlasničkom smislu bile različito podijeljene (v. Nežić, 1987.; Kolar-Dimitrijević, 2008.; Anić i sur., 2012.). Jedan dio šuma bio je carski, odnosno državni, drugi je pripadao imovnim općinama, zemljišnim zajednicama i privatnim vlasnicima. Nakon Drugog svjetskog rata, točnije 1947. godine, Sabor Republike Hrvatske šume je proglasio općenarodnom imovinom (ONI) (Nežić, 1987.: 339). Osnovano je i Zemaljsko šumsko poduzeće Hrvatske koje je je šumama upravljalo (ibid.: 341). Također, 1947. godine ukinuta je autonomnost imovnih općina i zemljišnih zajednica, no jedan dio njihovih šuma dan je na upravljanje narodnim odborima kotareva, dok su sve državne šume i najveći dio onih koje su bile pod upravom imovnih općina proglašene šumama republičkog značaja (ibid.).

Za vrijeme Drugog svjetskog rata (a i u ranijim sukobima) politička narav šume dobila je još jednu dimenziju budući da je služila kao mjesto zbjega lokalnom stanovništvu za vrijeme ofenziva (Tironi, 1987.: 435), ali je pružala sklonište i aktivnostima partizana poput Partizanske bolnice br. VII., tiskare propagandnih i drugih materijala i borbi s njemačkim, talijanskim ili ustaškim jedinicama. Nakon rata šume su bile među najvrjednijim resursima u poslijeratnoj obnovi društva (Grba, 1987.: 314), a za vrijeme Jugoslavije donesen je niz zakona vezanih za šume, čime se njihova regulacija nastavila.

Trenutačno državnim šumama u Hrvatskoj upravljaju Hrvatske šume d. o. o. utemeljene 1. siječnja 1991. godine kao pravni sljednik Hrvatskih šuma, javnog poduzeća za gospodarenje šumama i šumskim zemljištem u Hrvatskoj (<https://www.hrsume.hr/o-nama/>). Internetska stranica poduzeća donosi opće podatke o šumama u Hrvatskoj³ te ih deklarira kao „ključan način na koji države polažu pravo na teritorijalni suverenitet“ (Vandergeest i Peluso, 2015.: 165). Tako je vizija Hrvatskih šuma „biti vodeće Trgovačko društvo za gospodarenje šumama u regiji, koje će podizati svijest građana o šumama kao nacionalnom prirodnom bogatstvu RH, te promicati načela održivog razvoja“ (<https://www.hrsume.hr/o-nama/#Misija-i-vizija>). U misiji poduzeća, koja je „[o]sigurati održivo integralno gospodarenje državnim šumama na čitavom području Republike Hrvatske na ekološki osjetljiv, ekonomski učinkovit i socijalno odgovoran način prema društvu u cjelini i zaposlenicima poduzeća“, afirmira se vizija šume kao resursa kojim se gospodari alatima znanosti šumarstva, što je donekle moguće povezati s gledištem Vandergeest i Peluso kako „država opravdava prisvajanje šume i stavljanje pod strogu kontrolu uz pretpostavku da to rade profesionalni šumari kako bi šumom upravljali ‘radi maksimalne dobrobiti’“ (Vandergeest i Peluso, 2015.: 166).

³ „Reljefna i klimatska različitost Hrvatske uvjetuje i njenu raskošnu vegetacijsku raznolikost. Od blizu 2.485.611 milijuna ha šuma i šumskog zemljišta u Hrvatskoj, koje pokrivaju 37 % ukupne površine države, 95 % su prirodne šume i to je ono čime se hrvatski šumari ponose. Šumom obrasle površine iznose 2.078.289 ha, neobraslo šumsko zemljište zauzima 345.952 ha, te neplodno šumsko zemljište 61.370 ha. Bjelogorične šume prevladavaju na 84 % šumskog područja dok crnogorične šume zauzimaju 16 % područja. Glavne vrste drveća su bukva (35 %), hrast (27 %), obični grab (8 %), obični jasen (3 %), ostale tvrde bjelogorične vrste (7 %), meke bjelogorice (4 %), jela i smreka (13 %), bor (2%) i druge crnogorične vrste (1 %).“ (<https://www.hrsume.hr/o-nama/>)

U novije je vrijeme, međutim, politička šuma postala i mjesto društvenog sukoba koji dijelom destabilizira pravo koje država i znanost šumarstva polažu na šume. Tako, primjerice, udruga Zeleni odred proziva Hrvatske šume d. o. o. za prekomjernu sječu i ekocid te akcijama u javnosti i „pravnim bitkama“ (<https://green-squad.org/>) propituje „ekološki osjetljiv, ekonomski učinkovit i socijalno odgovoran način“ upravljanja šumama naveden u misiji Hrvatskih šuma.

4. „Nas je šuma odgojila“

Prvi moj susret s onim što mi se tada činilo kao divljina drežničkih šuma dogodio se pri prvom terenskom obilasku u sklopu projekta *Baština odozdo | Drežnica: tragovi i sjećanja, 1941.-1945.* kada smo s lokalnim šumarom na temelju arhivskih fotografija pokušavali pronaći lokaciju tiskare Agitpropa iz Drugog svjetskog rata. Taj lokalitet, kao i mnoštvo drugih u šumi i samoj Drežnici, stanovnici zovu imenima koja su se koristila u ratu ili su im sami nadjenuli *ratna* imena.⁴

Drežničke šume rastu na krškom terenu, tlo je prekriveno stijenama obraslima mahovinom, katkada i više centimetara debelom. Stijene su varljivo stabilne i često nam se znalo dogoditi da se na nekoj opasno zaljuljamo. Šumsko tlo često je obraslo visokom travom i gustom paprati kakvu smo do tada zamišljali samo u tropskim prašumama, a svako malo naišli bismo na duboke gudure omeđene bukvama. Ispred nas, navikle na uredne i ravne šume ispresijecane planinarskim stazama koje vrve vikend-rekreativcima, obično bi išao netko od mještana, najčešće šumari, koji su lokalitete koji su nas zanimali pronalazili bez GPS-a i bez posrtanja. To su, kako nam je rekla jedna kazivačica, bili „šumari starog kova“, koji su još baratali latinskim nazivima biljaka. U toj dionici istraživanja, koja je više bila usmjerena na mapiranje lokaliteta vezanih za otpor i stradanja tijekom Drugog svjetskog rata⁵, šumom smo se bavili primarno kao pozornicom povijesnih zbivanja. Metodom polustrukturiranih intervjuva ili u neformalnim razgovorima, bilo tijekom terenskih pregleda u šumskom okruženju, u domovima kazivača ili lokalnom kafiću, bilježili smo kazivanja stanovnika o često traumatičnim sjećanjima na zbjegove i skrivanje u šumi tijekom rata, kada je ovaj ekosustav za mještane bio utočište, primordijalni prirodni okoliš savladiv i siguran za one koji o njemu imaju lokalno znanje i s njim dijele harmoničan suživot. Bilježili smo „upisivanje osobnog iskustva u fizički prostor“ (Gulin-Zrnić, 2004.: 196) u obliku sjećanja na ratna zbivanja ili priča o tim sjećanjima, poput kazivanja tada umirovljenog šumara koji nam je pričao kako ga je majka za vrijeme rata rodila u šumi, „kao srna“, ili onih o prikupljanju snijega iz *snježnica*, krških jama u kojima je cijele godine znalo biti sni-

⁴ Primjerice, jedan od lokaliteta u zajednici se i dalje naziva „Agitprop“, prema tiskari koja se u jednom razdoblju na njemu nalazila u vrijeme Drugog svjetskog rata.

⁵ Iako su se, budući da se radi o interdisciplinarnom projektu, dionice često preklapale, posebice u kasnijim fazama, kada su se teme jasnije profilirale.

jega koji se koristio u nedostatku pitke vode, ili onih o donošenju hrane iz sela za ranjenike u Partizanskoj bolnici br. VII. Formirala se jedna od dimenzija važnosti šume dugog trajanja u procesu u kojem „[p]ojedinačna iskustva s vremenskom distancom postaju sjećanja, a puki materijalni i fizički izgrađen prostor naselja postaje simboličkim mjestom“ (Gulin-Zrnić, 2009.:157). Na određeni način šumu smo romantizirali, dijelom pod utjecajem kazivanja o upisivanju osobnog iskustva u prostor, a dijelom i pod utjecajem vlastitog *otuđenja od prirode*, odnosno „rascjepom“ u ‘metaboličkoj interakciji između čovjeka i zemlje’ (Marx, 1976., prema Foster, 2000.:156). Tijekom svoje, etnografske dionice istraživanja unutar projekta, istraživačke leće obojene vlastitom romantizacijom šume i prirode općenito te popudbinom vlastite discipline, znala sam kazivače pitati postoje li tradicijska vjerovanja vezana uz šumu. Odgovor je bio rezultutno *ne* koje nije ostavljalo prostora daljnjem propitivanju. Na pitanje odlaze li u šumu samo da bi u njoj uživali, odgovor je opet bio nedvosmisleno *ne*. U šumu se ide raditi, lovci idu u lov ili se u njoj prikuplja ogrjev za zimu, šuma je resurs. Većina zaposlenog stanovništva koja radi u Drežnici, radi sa šumom. Šumarija Drežnica, dio Uprave šuma Ogulin, zapošljava 41 osobu, najvećim dijelom stanovnike Drežnice. U selu je aktivna i pilana u privatnom vlasništvu koja zapošljava uglavnom Drežničane. U šumi rade i zaposlenici različitih kooperanata koji se bave sječom i izvlačenjem trupaca. Šumski rad prelijeva se i na glavnu drežničku ulicu u jutarnjim satima, kada se ispred jednog (trenutačno zatvorenog) od dva seoska kafića okupe šumski radnici i vozači kamiona za prijevoz trupaca.

Suprotno, dakle, početnoj predodžbi o primordijalnoj šumi, pokazalo se da su drežničke šume daleko od nedirnuto stanja. One su mapirane, podijeljene u revire (veće jedinice šumskih površina) i odjele (manji sektori unutar svakod revira), kao uostalom i sve druge šume kojima upravljaju Hrvatske šume d. o. o. Svaki od njih ima naziv, odnosno broj, a smještaj svakog odjela može se vidjeti na geoportalu Hrvatskih šuma. Ispresijecane su cestama za *civilni* promet, ali i mnoštvom šumskih putova zatvorenih rampama koje otključavati mogu samo šumski radnici, a služe obilascima profesionalnih šumara ili kooperanata koje je ovlasila šumarija. Odnosno, kako mi je rekao kazivač, „šuma je previše otvorena“. Suprotno, pak, početnom romantiziranom očekivanju figure šumskog radnika koji svoj radni dan provodi u tom primordijalnom okolišu i poznaje svako stablo, razgovori s kazivačima i boravak u šumi sa šumskim radnicima oslikali su prozaičniju sliku. Tako je jedan od kazivača rezignirano komentirao kako bi svoj posao volio puno više kada bi stvarno radio ono što je u opisu njegova posla (čuvar šume i lovišta, što uključuje obilaske terena), umjesto onoga što najviše radi, a to je primanje i otpremanje trupaca, dakle, eksploatacija. Jedan od najupečatljivijih boravaka u šumi bio je kada sam pratila dvoje šumara u obavljanju njihova svakodnevnog posla. Jedan od dnevnih zadataka *na terenu* za revirnike (nadležne za jedan od četiri velika sektora u koje je podijeljena Šumarija Drežnica, a koji su onda dalje podijeljeni na manje jedinice – odjele) jest određivanje stabala za sječu te ono što se zove *trasiranje vlake*, odnosno određivanje puta kojim će se izvlačiti

posječeni trupci. Trasiranje vlake podrazumijeva kretanje po *nedirnutom* šumskom terenu, obilježavanje puta i njegovo mapiranje. Taj će se put onda mehanizacijom *raščistiti* i njime će prolaziti veliki traktori, koji jedini mogu savladati strmi krški teren. Prvi susret s jednim od tih strojeva koji je prolazeći vlakom iz duboke šume izvlačio trupac dug nekoliko desetaka metara i rušio sve ispred i iza sebe za istraživačicu je bio zastrašujuć i prisposodiv nasilju. To je, međutim, bila šum(ar)ska svakodnevnica. Ona podrazumijeva prvenstveno osiguravanje infrastrukture za eksploataciju šume. Svi kazivači s kojima sam razgovarala smatraju da se šuma pretjerano eksploatira, da se na nju dovoljno ne pazi, da je velik „šumski nered“ te da je „šumarstvo izgubilo dušu, bilo je kolektivni posao, a sad su se ljudi otuđili“. O onome što laici zovu stablima ili šumom govori se u terminima kvantifikacije: drvnoj masi, kubnim metrima drveta, sastojinama, etatima (planirana količina trupaca za sječu izražena u kubnim metrima). S druge strane, iako je šuma glavni resurs toga područja, kazivači se slažu kako lokalna zajednica (osim u vidu radnih mjesta u infrastrukturi eksploatacije šume) „nema ništa od šume“, u smislu pretakanja dijela prihoda od eksploatacije u lokalnu zajednicu u vidu, primjerice, ulaganja u infrastrukturu i slično.

Usprkos tome, obitelji većine mojih kazivača transgeneracijski su bili povezani sa šumarstvom jer „tu nije ni ima gđe drugde radit. Tu je samo bilo šumarstvo i poljoprivreda, niš drugo“. Ovaj aspekt *političke šume* povezan je s historijskom depopulacijom dugog trajanja jer se broj stanovnika Drežnice smanjuje još od Drugog svjetskog rata, ali i percepcijom vlastite marginalizacije s kojom sam se često susretala u zajednici. Iako je, kako kazuje jedan lugar, „nas šuma odgojila“ kao najvrjedniji resurs tog područja, njegovo naličje nalazi svoj izraz u izjavi istoga kazivača koja sažima depopulaciju sela: „Šuma nam se spustila do vrata.“

5. Zaključak

U vrijeme klimatske krize velike se nade za ublažavanje klimatskih promjena polažu u šume kao takozvane *ponore ugljika* (engl. *carbon sink*), odnosno ekosustav koji upija više ugljika nego što ga proizvodi. Prateći klimatske vijesti, često ćemo naići na tu temu: akcije pošumljavanja, akcije za očuvanje šuma, indigene borbe protiv deforestacije Amazone, debate o šumama kao ponorima ugljika, podaci o brzini i povijesnoj progresiji deforestacije i slično. Čini se kako politička šuma doživljava novu fazu u svojoj evoluciji: od protopolitičke šume iz razdoblja prije njezine regulacije alatima znanosti šumarstva, preko mapiranja, klasificiranja i legislative, ekstraktivizma (koji, naravno, i dalje traje) do šume kao projekcije u budućnost i spasa od negativnih posljedica klimatskih promjena.

U ovom radu bavila sam se aspektima političke šume na lokalnoj razini zajednice koja u isto vrijeme od šume živi, ali od nje ne profitira. Početna romantična aura šume kao meditativnog prostora ili mjesta u koje su upisana sjećanja na traumatične događaje

raspršila se pri susretu sa šumom kao mjestom rada i eksploatacije resursa. Dala sam kratak pregled genealogije onoga što Vandergeest i Peluso nazivaju *političkom šumom* na prostoru kojem pripada Drežnica te ga operacionalizirala kroz etnografsku građu.

Osim što je regija kojoj pripada Drežnica etnološki i kulturnoantropološki podistražena, pa ovaj tekst nastoji doprinijeti znanju o tom području *sui generis*, ali i kao ogledalo univerzalnijih procesa (poput iskorištavanja resursa, marginalizacije i depopulacije), i tema šume i njezine regulacije i eksploatacije ima doseg koji nadilazi Drežnicu jer je apstrahiranje prostora, sadržano u mapiranju i delimitiranju šume u sektore, odjele i kubične metre, temeljni poduhvat komodifikacije prirode u kapitalizmu, a svakodnevica šumskih radnika jedno od privilegiranih mjesta za njezino detektiranje.

Literatura

1. Anić, I.; Meštović, Š. i Matić, S. (2012). Značajniji događaji iz povijesti šumarstva u Hrvatskoj. *Šumarski list*, 3-4: 169-177.
2. Convery, I. and Davis, P. (Eds.) (2016). *Changing Perceptions of Nature*. Martlesham: Boydell & Brewer.
3. Foster, J. B. (2000). *Marx's Ecology. Materialism and Nature*. New York: Monthly Review Press.
4. Grba, Lj. (1987). Predgovor. *Šumarski list*, 3-4: 313-314.
5. Gulin-Zrnić, V. (2004). *Urbana antropologija novozagrebačkog naselja. Kultura svakodnevice u Travnom*. Doktorska disertacija. IEF rkp 1885.
6. Gulin-Zrnić, V. (2009). *Kvartovska spika. Značenja grada i urbani lokalizmi u Novom Zagrebu*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku i Naklada Jesenski i Turk.
7. Hameršak, M. and Pleše, I. (2021). Forest, Forest, Forest. Sometimes We Sleep. Walking, Sleep, Walking, Sleep. It's Dangerous on This Way. Weaponized Migration Landscapes at the Outskirts of the European Union. *Etnološka tribina*, 44 (51): 204-221.
8. Hrvatske šume. <https://www.hrsume.hr/>. (Pregledano 2. svibnja 2024.)
9. Kohn, E. (2013). *How Forests Think: Toward an Anthropology Beyond the Human*. Berkeley: University of California Press.
10. Kolar-Dimitrijević, M. (2008). Kratak osvrt na povijest šuma Hrvatske i Slavonije od 1950. godine do Prvoga svjetskoga rata. *Ekonomska i ekohistorija*, 4(1): 71-93.
11. Lowood, H. E. (1990). The Calculating Forester: Quantification, Cameral Science, and the Emergence of Scientific Forestry Management in Germany, in: Tore Frängsmyr, J. L. Heilbron and Robin E. Ride. (Eds.). *The Quantifying Spirit in the 18th Century*. Berkeley: University of California Press.
12. Mrozowski, A. S. (1999). Colonization and the Commodification of Nature. *International Journal of Historical Archaeology*, 3 (3): 153-166.

13. Nežić, P. (1987). Položaj i povijesni pregled ogulinskoga kraja. *Šumarski list*, 7-9, 316-346.
14. Peluso, N. L. i Vandergeest, P. (2001). Genealogies of the political forest and customary rights in Indonesia, Malaysia and Thailand. *Journal of Asian Studies*, 60: 761-812.
15. Peluso, N. L. and Vandergeest, P. (2011). Political ecologies of war and forests: counterinsurgencies and the making of national natures. *Annals of the Association of American Geographies*, 101: 587-608.
16. Tironi, I. (1987). Šume u narodnooslobodilačkom ratu 1941.-1945. *Šumarski list*, 7-9: 435-438.
17. Vandergeest, P. and Peluso N. L. (2006). Empires of forestry: professional forestry and state power in Southeast Asia, Part 1. *Environment and History*, 12: 31-64.
18. Vandergeest, P. and Peluso, N. L. (2006a). Empires of forestry: professional forestry and state power in Southeast Asia, part 2. *Environment and History*, 12: 359-393.
19. Vandergeest, P. and Peluso N. L. (2015). Political forests, in: Bryant, R. L. (Ed). *The International Handbook of Political Ecology*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing.
20. Zeleni odred, <https://green-squad.org/>. (Pregledano 7. svibnja 2024.)

"We Were Raised by the Forest": Political Forest and Working in Drežnica

Ivona Grgurinović

*Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Ethnology and Cultural Anthropology,
Zagreb, Croatia*

e-mail: igrgurin@ffzg.hr

Abstract

Apart from being a biological fact, the forest is also socially and culturally constructed, part of cultural practices, entangled in processes of production, a space of conflict, it is mapped, delimited, classified, legislated and regulated. Personal experience in the form of memories of past events is inscribed in it, as well as the everyday experience of forest as a place of work. This paper operationalizes the concept of the political forest based on ethnographic material, on the example of the village of Drežnica near Ogulin.

Key words: political forest, Drežnica, scientific forestry, commodification of nature.